

Introductie

Ernst van Tongeren

Directeur Besseling Installatietechniek

Programma

1. **Presentatie duurzame technieken (E. vanTongeren)**
2. **Bouwkundige randvoorwaarden (H. Nieman)**
3. **Presentatie praktijkvoorbeeld (E. vanTongeren)**
4. **Informatiesheets (E. vanTongeren)**

DUURZAME ENERGIE

Waarom Duurzame Energie ?

Het potentieel Duurzame Energie wordt onvoldoende benut in de gebouwde omgeving

Gevolg:

- Meer gebruik van fossiele brandstoffen
- Meer broeikasgassen
- Opwarming van de aarde
- Klimaatverandering (voorbeelden te over)

ZONNE ENERGIE

In het licht van de Zon is ons energiegebruik verwaarloosbaar.

De zon biedt ons 6000 maal de energiebehoefte van de aarde.

DOELSTELLING NEDERLAND

Nederland loopt achter op haar Nationale doelstellingen

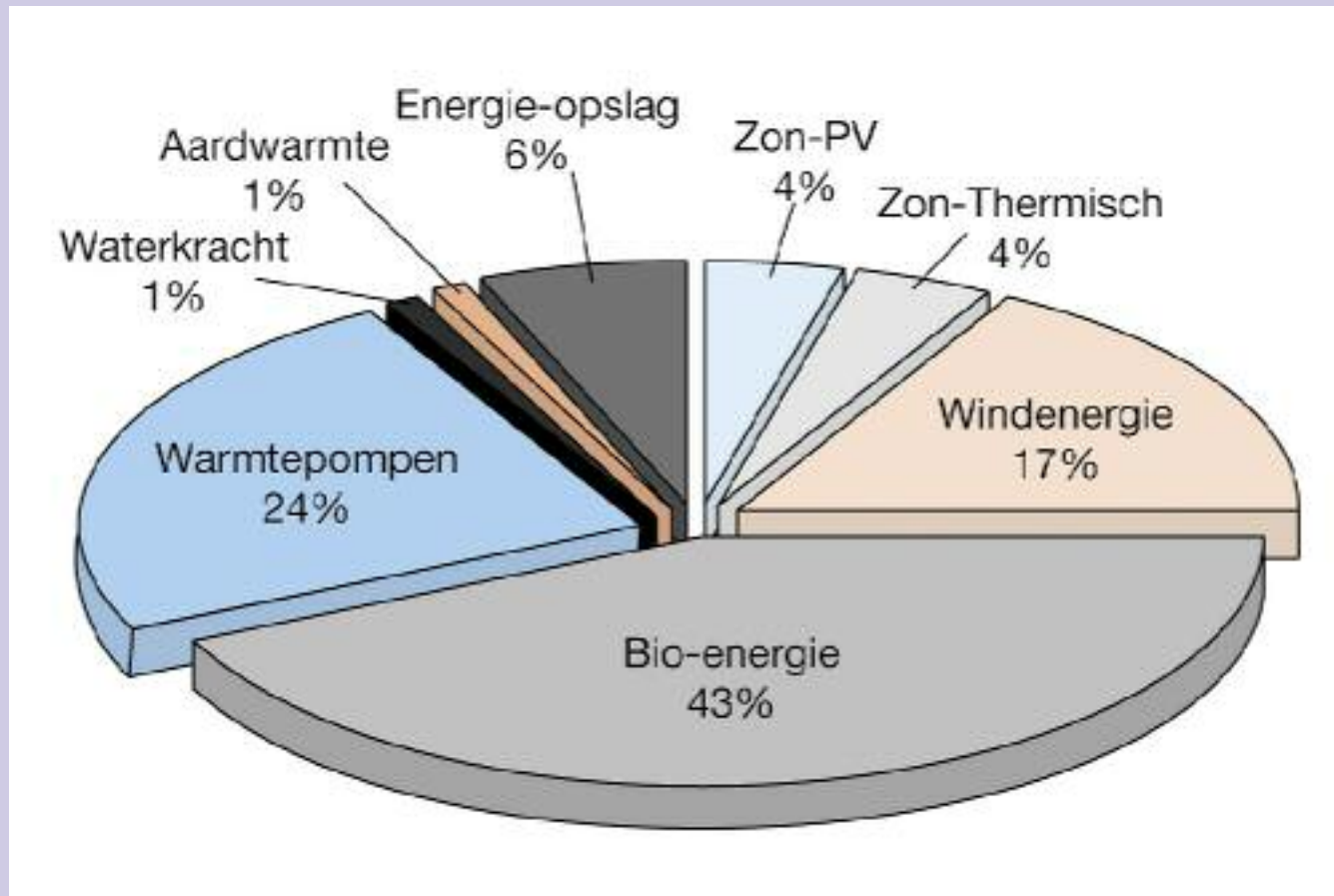
Doelstelling inzet Duurzame Energie [%] t.o.v. verbruik

voor 2000: 3 % (gerealiseerd: 1,2 %)

voor 2010: 6 % (doelstelling EU: verdubbeling naar 12 %)

voor 2020: 10 %

Inzet Duurzame Energie - doelstelling voor 2010 -

(Bron: Verwarming & Ventilatie 7/8 2002)

Kansen voor de Gebouwde Omgeving (GO)

- In de GO liggen er belangrijke kansen voor Duurzame Energietoepassingen zoals:
  - Zonthermische systemen
  - Zon-PV systemen (Photo Voltaïsch)
  - Warmtepompen

Kansen voor de Gebouwde Omgeving (GO)

- 1/3 doelstelling DE 2020 is haalbaar in de GO
- GO verbruikt ca. 40 % van het totale energieverbruik
- 6% van het oppervlak in NL = Gebouwde Omgeving
- Jaarlijks 100.000 nieuwe daken beschikbaar voor zonne-energie
- 15 m² technisch oppervlak kan leveren 1500 kWh/jaar

Duurzame Energie; Welke technieken ?

- Warmtepompen
- Zonne-energiesystemen
  - Zon Thermisch
  - Zon PV
- Lage Temperatuurverwarming (LTV)
- Hoog Rendement Ventilatie
  - balansvent met wtw
  - ventilatie met active buitenluchtroosters
- Energiebesparende verlichting/regelingen

Duurzame Energie; Welke Technieken ?

- **Biogas**
- **Aardwarmte**
- **Energie-opslag**
- **Waterkracht**
- **Windenergie**

(worden hier niet verder behandeld)

Duurzame Energie; Bevordering Technieken

Overheidsinstrumenten om energiebesparing en CO₂ reductie te bereiken door inzet van duurzame energie en energiebesparende technieken:

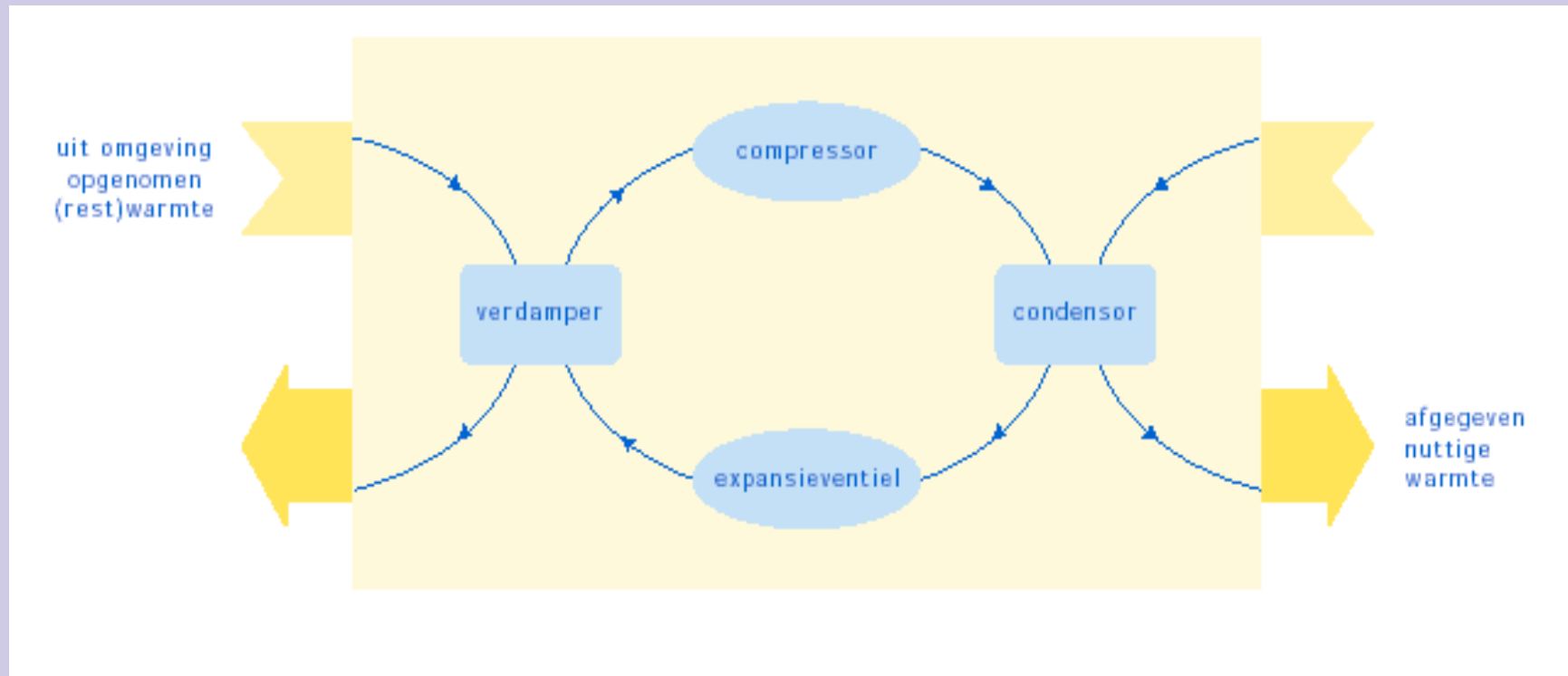
- Bouwbesluit (EPN / EPc)
- DuBo-maatregelen
- Subsidies/stimuleringsregelingen

zie de
infosheets
in
uw box

Vamil; EIA, Mia voor 2002 is op !!!

Duurzame Energie; Technieken

Warmtepomp - Principe

(Bron: Novem)

Duurzame Energie; Technieken

Warmtepompen

Typen:

- Elektrische (compressie) Warmtepomp
- Gasgestookte (absorptie) warmtepomp

- Rendement (COP) altijd meer dan 100%
- COP tussen de 1 en 5.
- COP varieëert per type en temperatuurniveau van de warmtevraag

Duurzame Energie; Technieken

Warmtebronnen

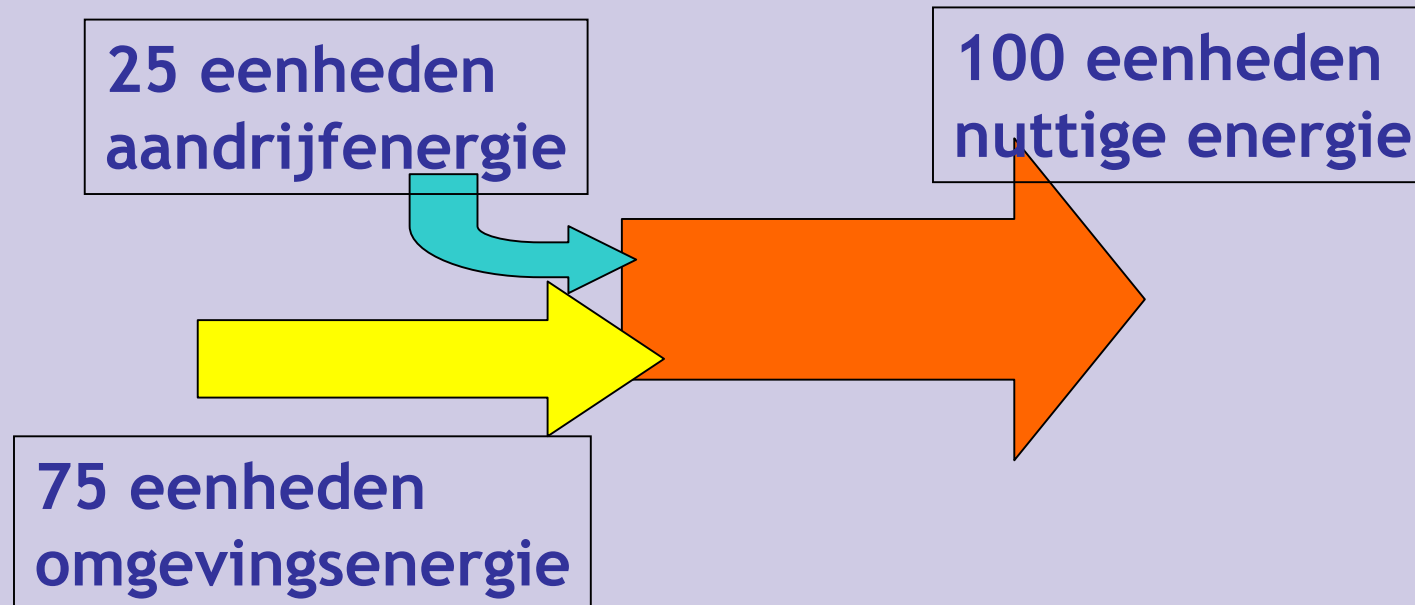
- lucht (bijv. warmtepomp boiler)
- water (oppervlaktewater)
- bodemwarmte (open/gesloten bronnen)
- aquifers

Duurzame Energie; Technieken

COP (Coefficient of performance)

= nuttige energie / aandrijfenergie

= 100 / 25 = 4,0

Duurzame Energie; Technieken

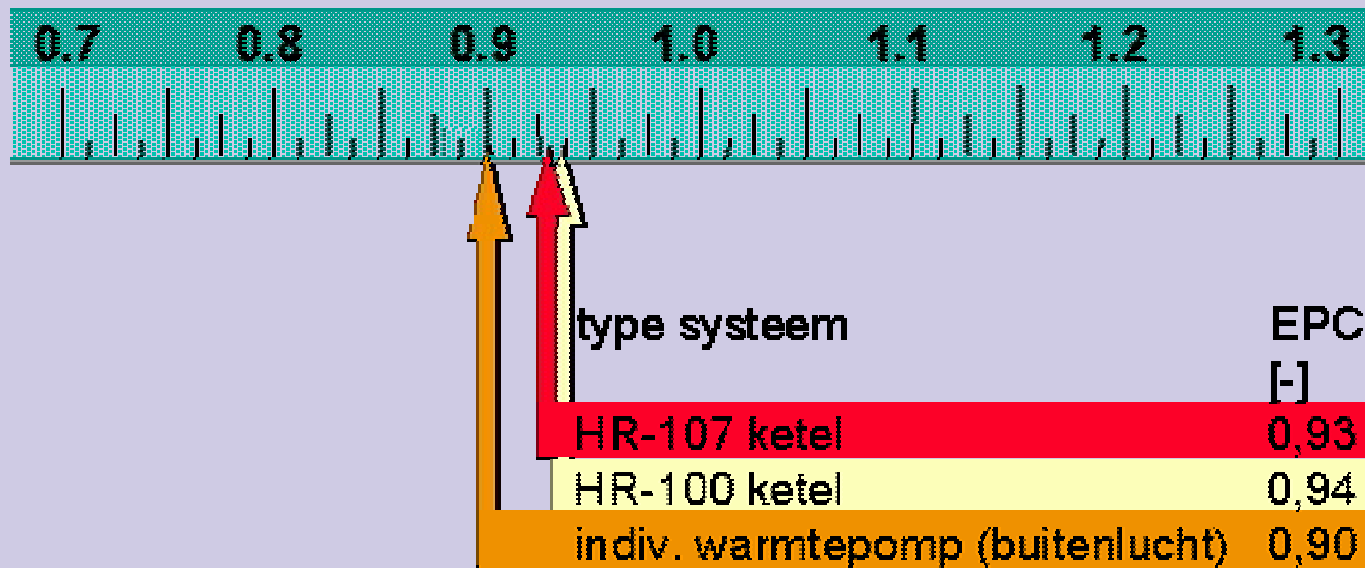
COP (Coefficient of performance)

- Gasgestookte absorbtie WP : lage COP (ca. 2,5)
- Elektrische WP open bron : hoge COP (ca. 6)

Duurzame Energie; Technieken

Warmtepompen

Effect op EPc

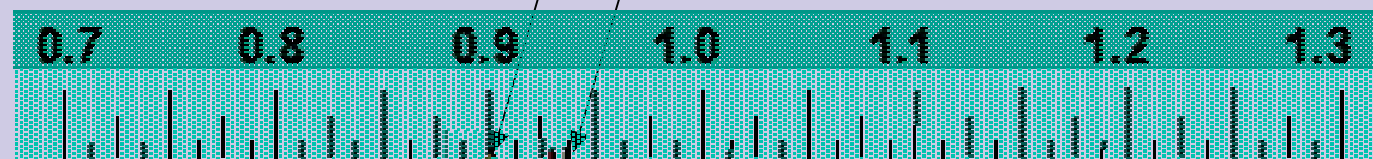
(Bron: referentie tussenwoning Novem)

- uitgangspunt NOVEM referentiewoning

EPc HR-100 ketel = 0,94

EPc Warmtepomp = 0,90

EPc verschil = 0,04

Toelichting EPc Schaal

type systeem	EPc [-]
HR-107 ketel	0,93
HR-100 ketel	0,94
indiv. warmtepomp (buitenlucht)	0,90

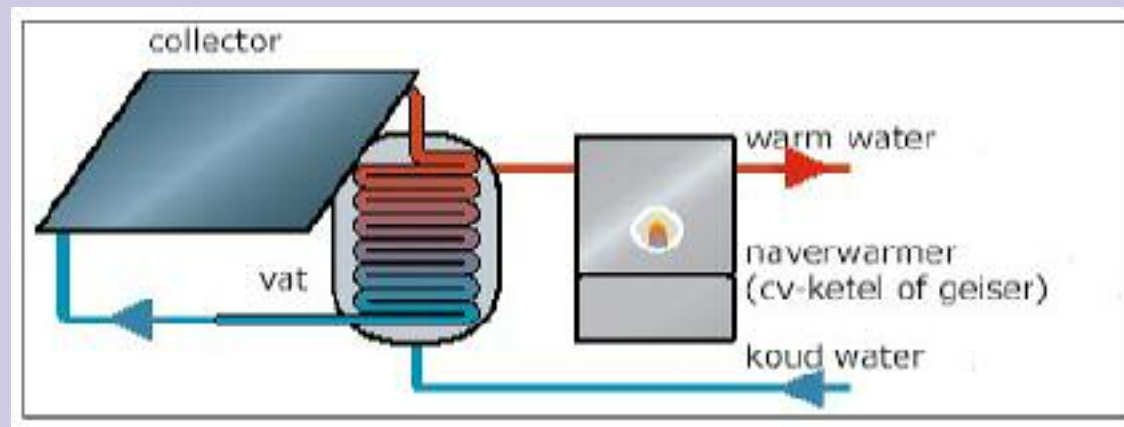
(Bron: referentie tussenwoning Novem)

Duurzame Energie; Technieken

Zon Thermische Energiesystemen

1. Zonneboiler met naverwarming

- Voorraadvat (80 - 150 liter)
- Collector (ca. 3 m²)
- Naverwarmer (CV-combiketel of geiser)

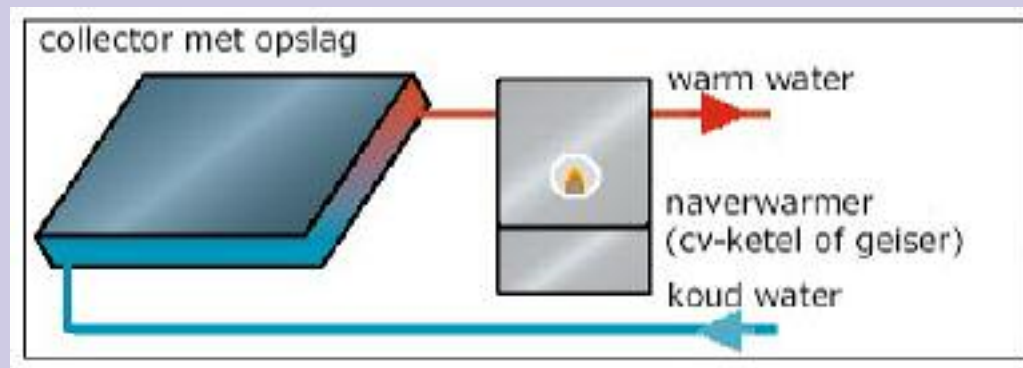
(Bron: Zonneboilers; Projectburo Duurzame Energie)

Duurzame Energie; Technieken

Zon Thermische Energiesystemen

2. Compacte zonneboiler met opslag

- Geen apart voorraadvat
- Collector incl. opslag (70 - 170 liter)
- Collector (ca. 3 m²)
- Naverwarmer (CV-combiketel of geiser)

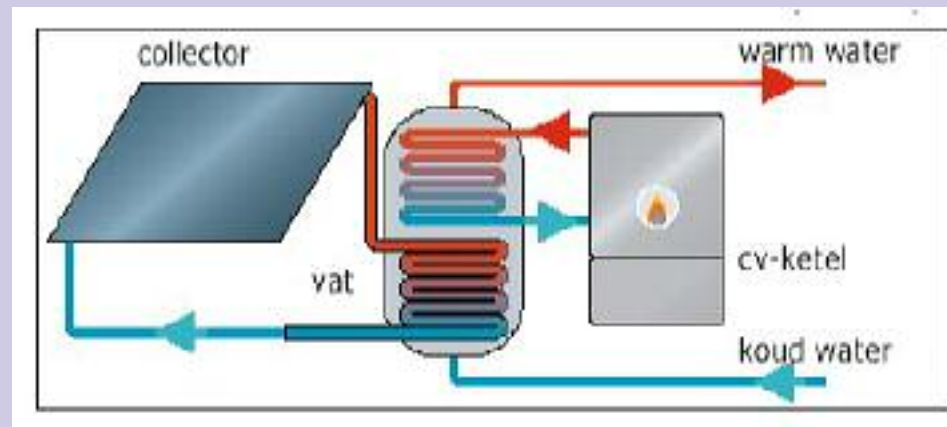
(Bron: Zonneboilers; Projectburo Duurzame Energie)

Duurzame Energie; Technieken

Zon Thermische Energiesystemen

3. CV-Zonneboiler

- Voorraadvat (100 - 240 liter)
- Collector (ca. 3 m²)
- Naverwarmer (CV-ketel)

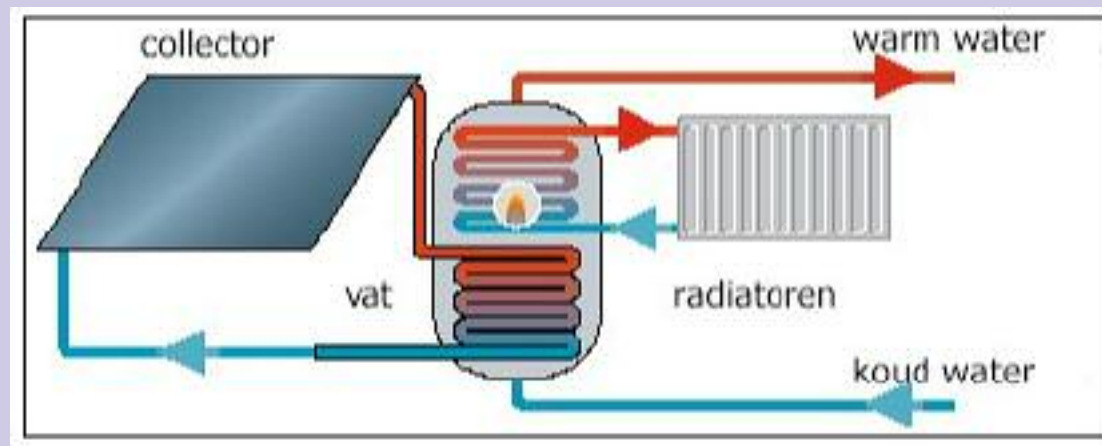
(Bron: Zonneboilers; Projectburo Duurzame Energie)

Duurzame Energie; Technieken

Zon Thermische Energiesystemen

4. CV Combi-boiler

- Voorraadvat (ca. 250 liter)
- Collector (ca. 3 m²)
- Geen aparte naverwarmer nodig

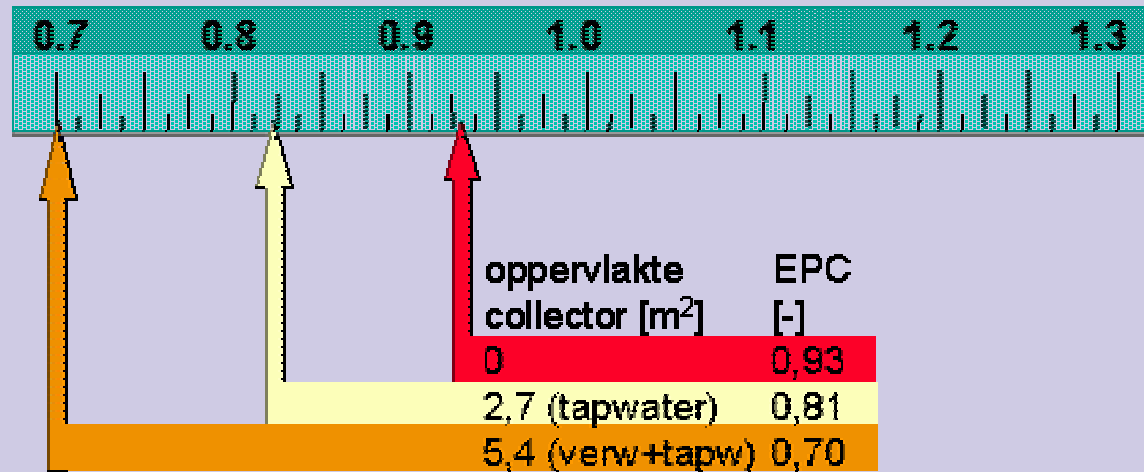

(Bron: Zonneboilers; Projectburo Duurzame Energie)

Duurzame Energie; Technieken

Zon Thermische energiesystemen

Effect op EPc

(Bron: referentie tussenwoning Novem)

Duurzame Energie; Technieken

Ook als collectief Zonthermisch energiesysteem

- Totaal 265 m²
- Over 4 velden
- 8 zonneboilers

(Van Leeuwenhoekflats Zoetermeer Bron: Schrier Noordwijk)

Duurzame Energie; Technieken

8 Opslagvaten á 650 l per stuk; 5200 l totaal

Duurzame Energie; Technieken

Zon-PV systemen (PhotoVoltaïsch)

Typen PV panelen

- **Mono Kristallijn** • (12–15%) • **duur**
- **Multi Kristallijn** • (13-16%)
- **Amorf Silicium** • (8 –6 %) • **goedkoop**

Uitvoering: autonome en netgekoppelde systemen

Duurzame Energie; Technieken

Zon-PV systemen (PhotoVoltaïsch)

- 1 m² zonnepaneel vermogen ca. 100 W
- Bij een instraling van max. 1000 volle zonne-uren

Max. opbrengst 100 kWh/jaar

- Doelstelling NL in 2020: 15.000.000 m² PV

Duurzame Energie; Technieken

Systemen

AC-modules

- 4 tot 6 panelen
- aansluiten op
bestaande groep
(max. 600 W inladen)
- opgebouwde inverter
per paneel

Overige modules

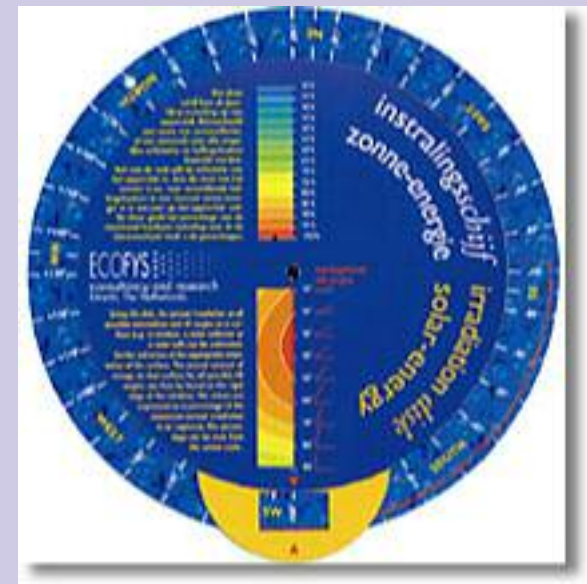
- > 6 panelen
- aanpassing E-install.
- centrale inverter nodig

Duurzame Energie; Technieken

Ontwerp aandachtspunten

- orientatie: tussen Z-O en ZW
- hellingshoek 36 graden
- invloed beschaduwing
- plaats omvormer
- bereikbaarheid
- bouwkundig

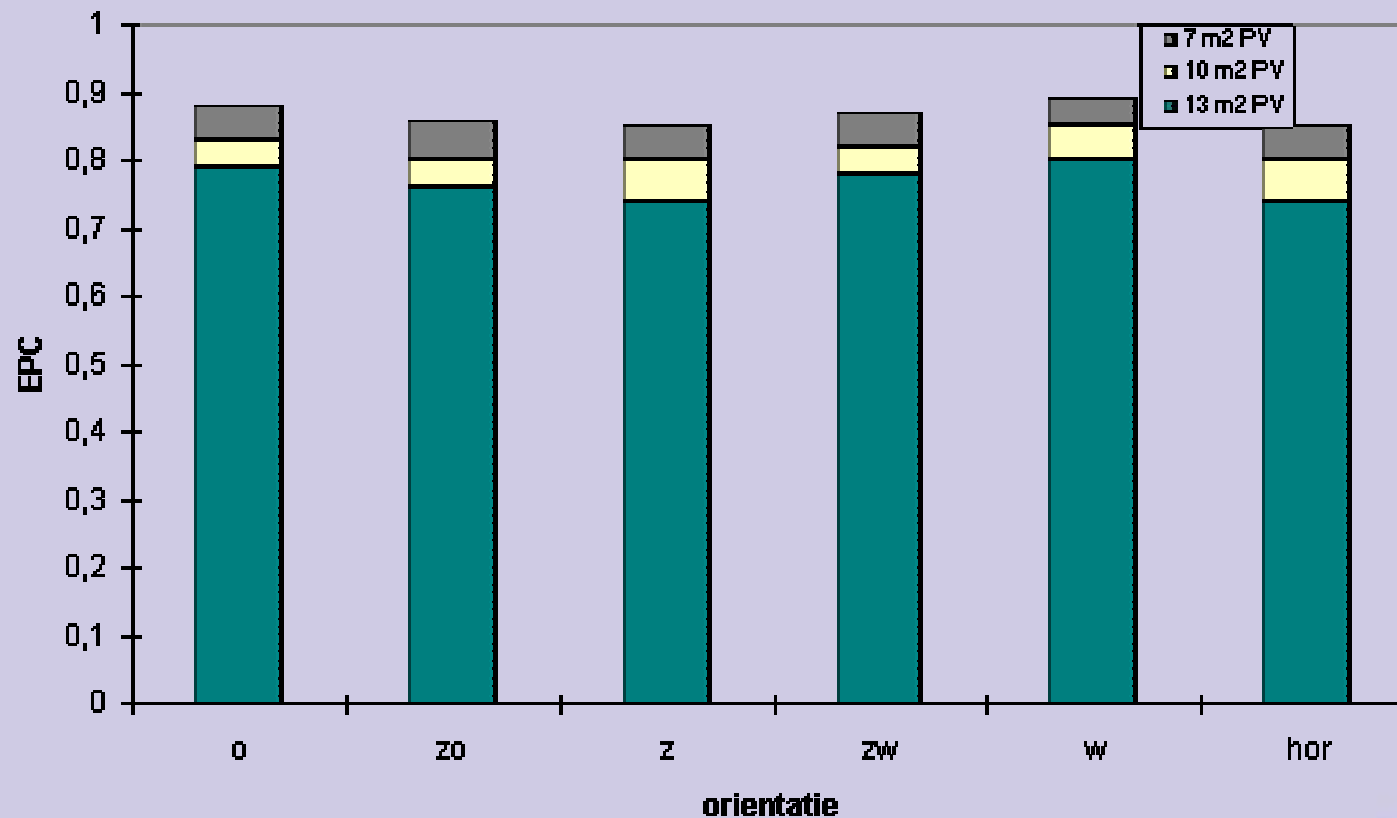
(waterdicht, ventileren i.v.m. condens)

Duurzame Energie; Technieken

Zon PV systemen - Effect op EPc

Tuinkamerwoning -effect PV cellen op EPc
Referentiewoning zonder PV cellen heeft een EPc van 0,98

(Bron: referentie tussenwoning Novem)

Duurzame Energie; Technieken

Lage Temperatuur Verwarming (LTV)

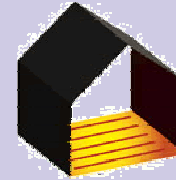
Max. aanvoertemperatuur 55 °C

- Voor warmtepompen drie klassen:
    <35   35-45   45-55
- Hoger opwekkingsrendement voor HR-Ketels
(EPc berekening)
- Afgiftesysteem kent langere gebruiksduur dan
    warmtebron
- LTV is daarom geschikt voor (toekomstige)
    duurzame energiebronnen

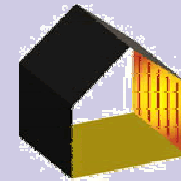
Duurzame Energie; Technieken

Lage Temperatuur Verwarming (LTV)

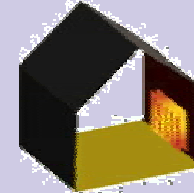
Vloerverwarming

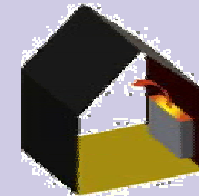
Wandverwarming

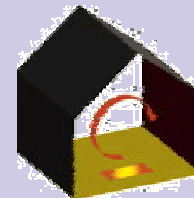
Lagetemperatuur Radiatoren

Lage Temperatuur Convectoren

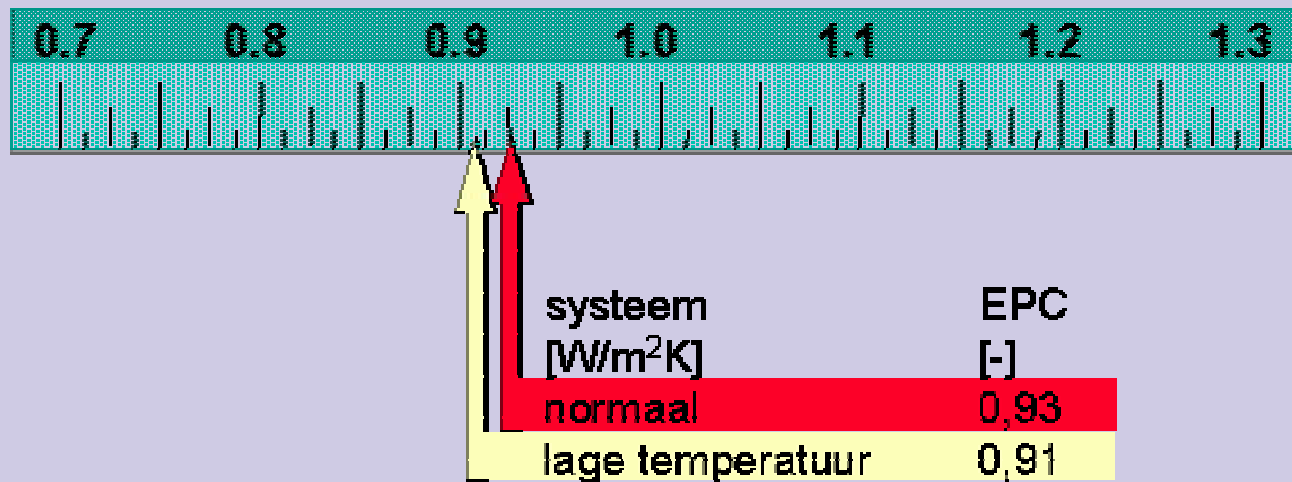
Lage Temperatuur Luchtverwarming

Duurzame Energie; Technieken

Lage Temperatuur Verwarming (LTV)

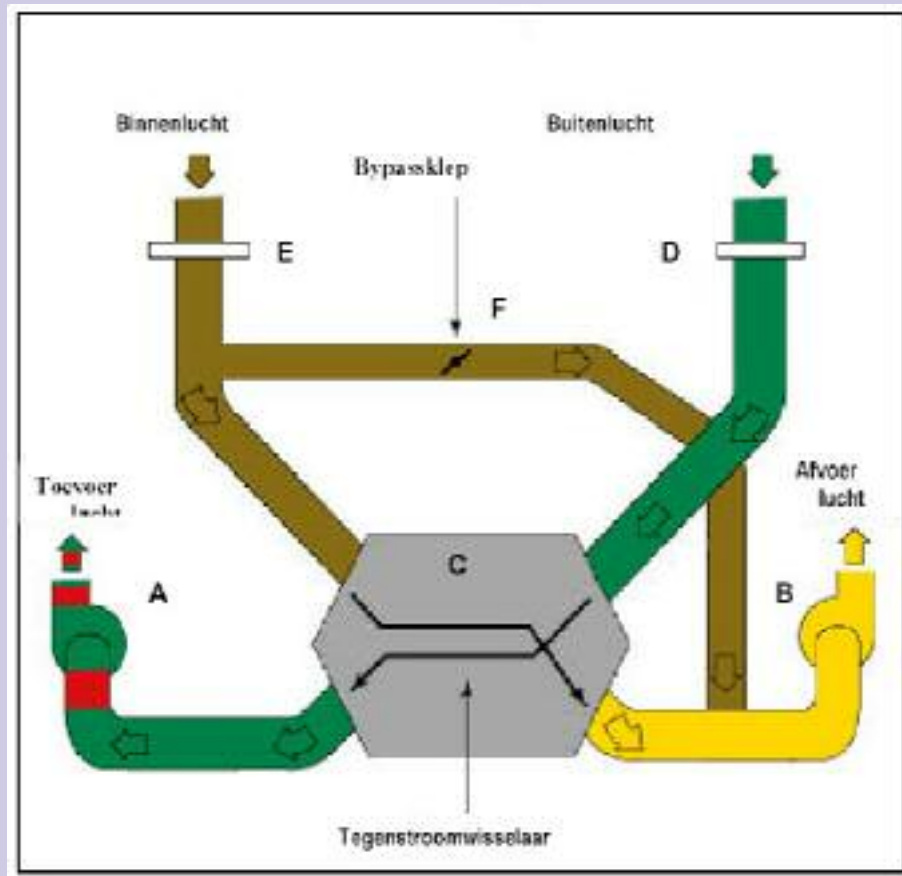
Effect op EPC

(Bron: referentie tussenwoning Novem)

Duurzame Energie; Technieken

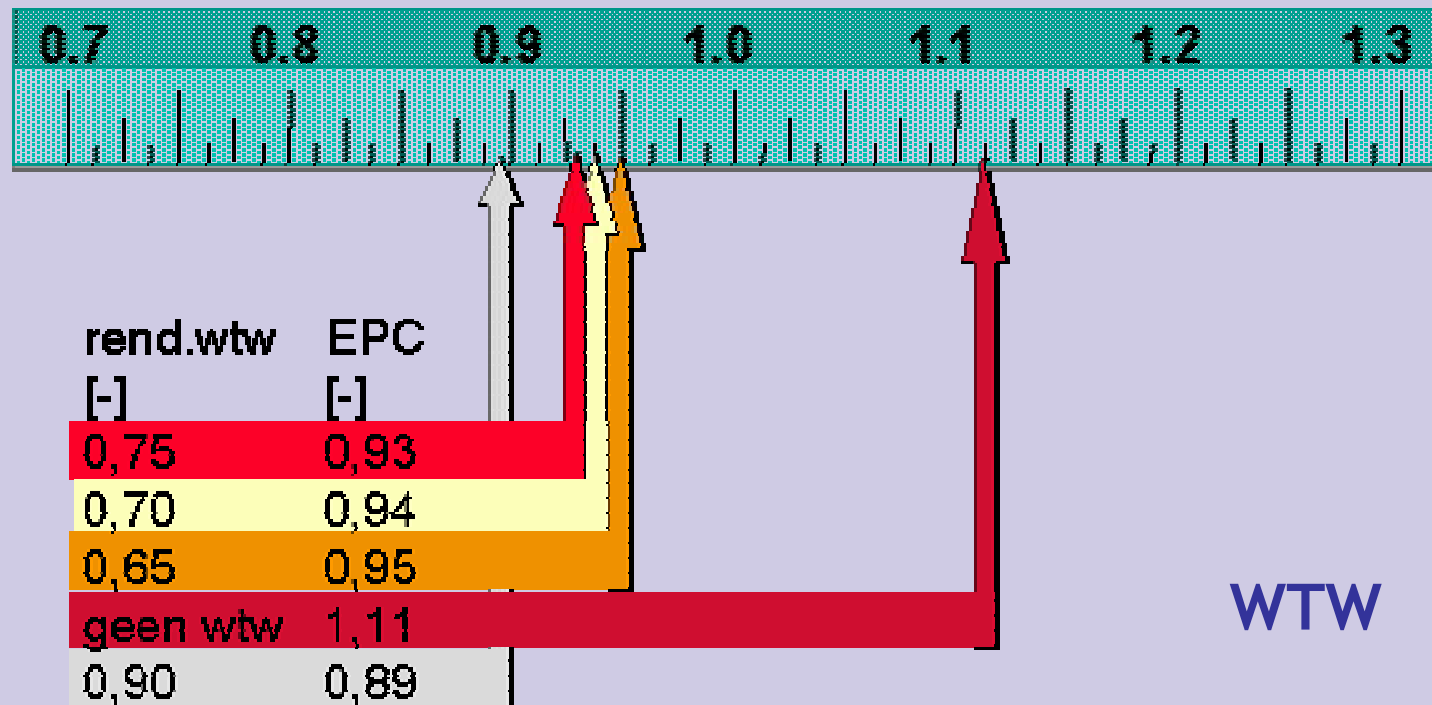
Hoog Rendement Ventilatie (HRV)

Gebalanceerde
ventilatie
met WTW
Evt. met
Gelijkstroom-
motoren

Duurzame Energie; Technieken

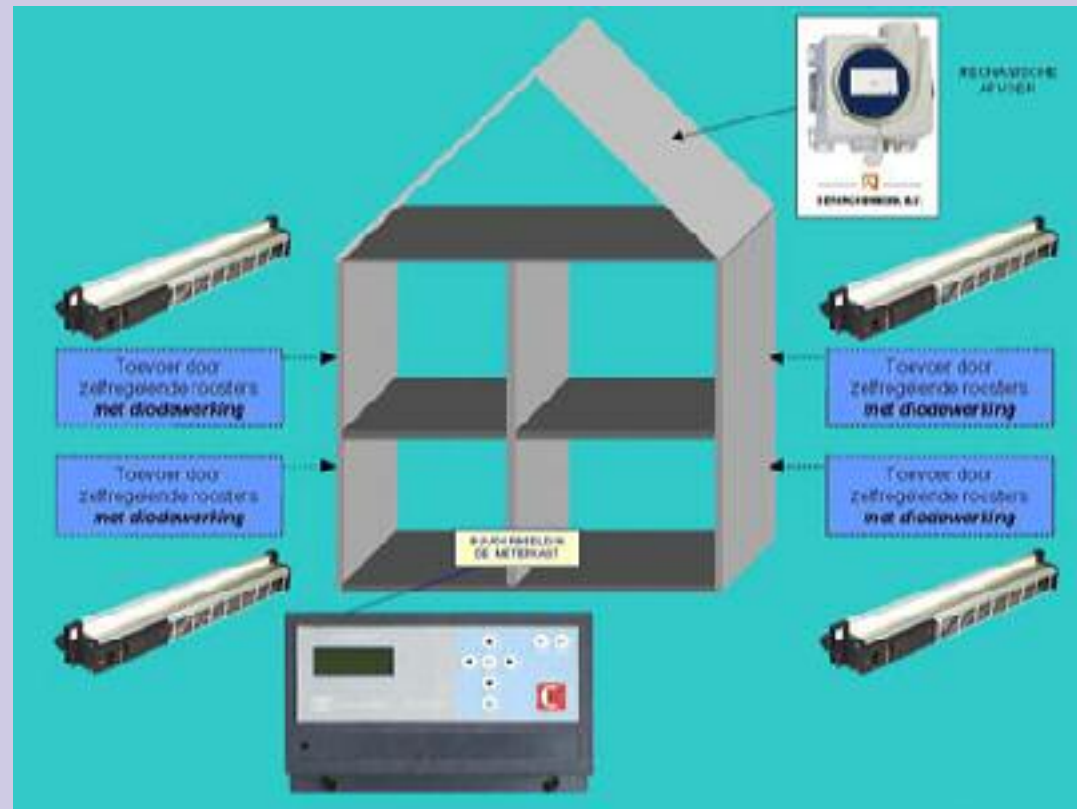
HRV Effect op EPc

(Bron: referentie tussenwoning Novem)

Duurzame Energie; Technieken

Ventilatie met actieve buitenluchtroosters

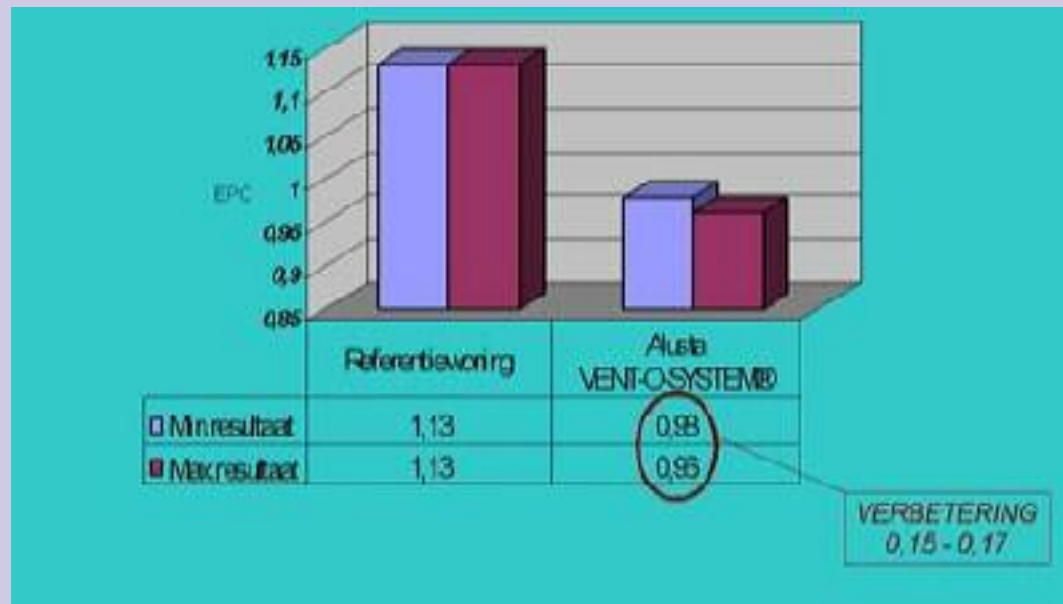

(Bron: alusta bv)

Duurzame Energie; Technieken

Ventilatie met actieve buitenluchtroosters

Effect op EPc

(Bron: alusta bv)

Duurzame Energie; Technieken

Lichtregelsystemen

- Aanwezigheidsdetectie (AWD)
- Daglicht Afhankelijke Verlichting (DAV)

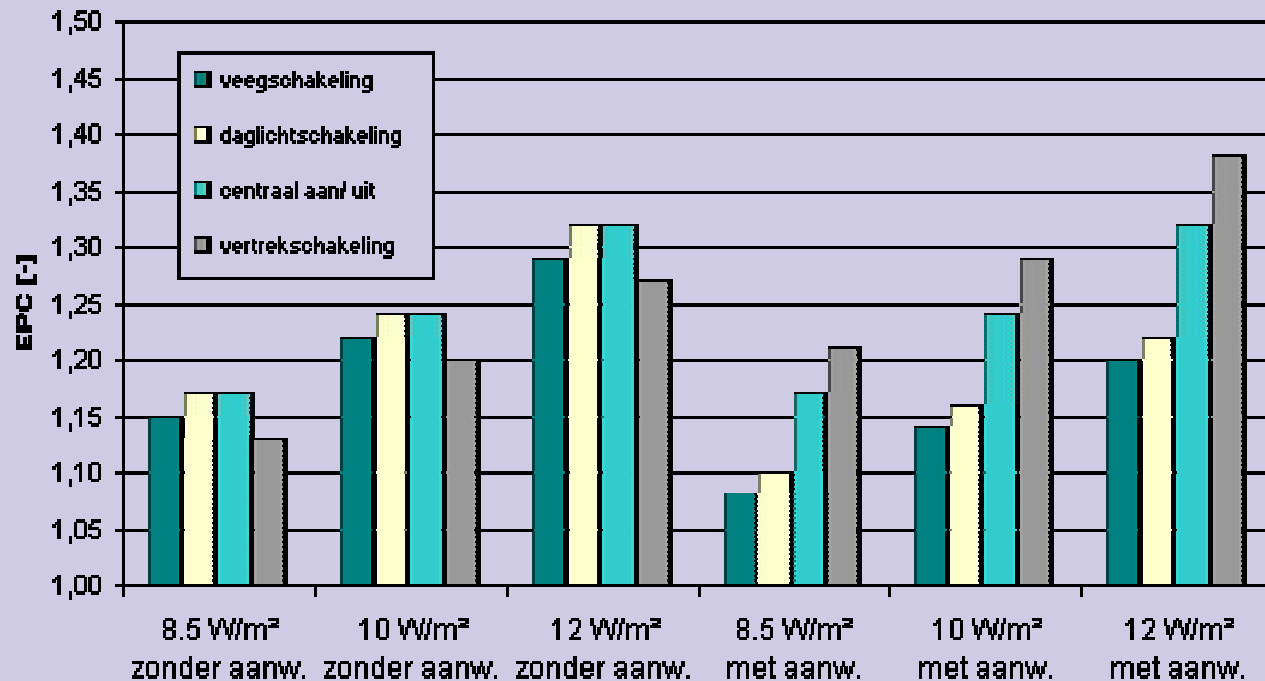
Energiebesparende verlichting

- Hoogfrequent Verlichting (HFV)

Duurzame Energie; Technieken

Aanwezigheidsdetectie (AWD) Effect op EPC

Referentiekantoor 3223m² (EPC=1.06): Effect verlichtingsvermogen, -regeling
en aanwezigheidsdetectie EPC (forfaitair)
referentie veegschakeling 8.5 W/m² met aanwezigheidsdetectie

geïnstalleerd verlichtingsvermogen in W/m² met/ zonder aanwezigheidsdetectie